

WILLIAM SHAKESPEARE - ZKROCENÍ ZLÉ ŽENY

LITERÁRNÍ TEORIE

Literární druh a žánr: veršovaná divadelní hra - komedie* (drama)	Literární směr: první doložené divad. představení r. 1594 (napsáno cca 1590-1592) - 1. období autor. tvorby (optimistické); alžbětinské drama*; renesance*
Slovní zásoba: spisovný jazyk s knižními a hovorovými výrazy (<i>Káča</i>); archaismy* (pojmut [vzít si]); idiomy* (<i>dejte mi pokoj</i> [nechte mě být], <i>jste dřevo</i> [jste nešika]); zdvořilý (kočička, postýlka, ptáček); citoslovce (vrkú, čím čarará); expresivní/citově zabarvené výrazy (<i>Kačenka</i> , <i>vypadnout</i> , <i>fuj</i>); jazykové hříčky	Text: základem textu jsou dialogy v podobě divadelních replik; děj dotvářejí tzv. scénické poznámky, které nahrazují vyprávěcí; výrazné prvky komiky
Rytmus, verš a rým: blankvers - 5stopý nerýmovaný jambický* verš (typický Shakespearův vytříbený a vznešený styl); počet slabik ve verších je nepravidelný	Figury: řeč. otázka* („ <i>Já? Soupat s vámi?</i> “), „ <i>Já a trojnožka?</i> “); inverze* („... <i>tak napadlo mě, pojmut té za ženu.</i> “); časté opakování slov - např. epizeuxis*
Tropy: mnoho metafor* a přirovnání* („ <i>Soupeš tu se mnou, jako s nábytkem.</i> “); hyperbola* („... <i>pro něž není slov...</i> “); perifráze* (<i>organ bodavý</i> [žihadlo]); ironie* („ <i>Primo sršíš vtipem...</i> “)	
Postavy: KATERINA: tvrdohlavá dcera šlechtice Baptisty a sestra Bianky; krásná, ale divoká, neústupná a bez citů; ve skutečnosti je "opravdová" (není povrchní); představuje nový způsob chápání ženy jako samostatné osobnosti nezávislé na mužích; BIANCA: dcera Baptisty a sestra Kateřiny; hezká a romanticky založená dívka; zamilovaná a zasněná; symbol milé, poslušné a křehké ženy, která potřebuje ochranu muže; BAPTISTA: bohatý padovský šlechtic a otec obou dívek; milující, laskavý, trpělivý a spravedlivý; nezvládá divokou Kateřinu a chce ji dostat pryč z domu; PETRUCCIO: veronský šlechtic; občas hulvátský; své úmysly dává otevřeně najevo; je tvrdohlavý, odvážný a cílevědomý; LUCENZIO: vychytralý a lstivý syn pisanského šlechtice Vincenzia; miluje Bianku; GREMIO a HORTENZIO: další Biančini nápadníci; TRANIO: Lucenziův sluha; VINCENTIO: Lucenziův otec; SKOLOMET: pocestný	

Děj:
PŘEDEHRA: opilý dráteník Christopher Sly (Křišťálek Chytrák) je vyhozen před hospodu, kde usne → kolemjdoucí šlechtic se rozhodne pro malý žert - rozkáže, aby byl odnesen do jeho domu a aby byl po probuzení osloven "pane" → Christopher si po probuzení opravdu myslí, že je šlechticem, a začne vyprávět veselou komedii; **1. DEJSTVÍ:** do italské Padovy přijíždí Lucenzio → vyslechné rozhovor mezi padovským šlechticem Baptistou a dvěma nápadníky jeho dcery Bianky - Gremiem a Hortenziem → Baptista oběma pánům vysvětluje, že Bianku neprovdá, dokud si někdo nevezme i jeho druhou dceru - drzou a tvrdohlavou Kateřinu (kterou samozřejmě nikdo za ženu nechce) → rozhovory jsou přítomné i obě Baptistovy dcery, a Lucenzio se mezitím zamiluje do Bianky → Lucenzio vymyslí plán - jeho sluha Tranio se bude vydávat za něj, a on sám bude předstírat, že je učitelem, aby tak mohl být Biance nabližkov (podobný plán má i Hortenzio) → do Padovy přicestuje také veronský šlechtic Petruccio → jakmile se dozví o Kateřině, okamžitě si ji chce vzít za ženu, a domluví si proto schůzku s Baptistou; **2. DEJSTVÍ:** schůzky s Baptistou se účastní nejen Petruccio, ale také všichni Biančini nápadníci - Lucenzio, Gremio a Hortenzio → všichni se mu předstávají a Lucenzio s Hortenziem jsou jako učitelé uvedeni ke svým žákyním → zatímco se Petruccio baví s Baptistou o svatbě s Kateřinou, Hortenzio se vrací a stěžuje si, že ho Kateřina neposlouchá a tlúče ho po hlavě → Baptista posílá Kateřinu za Petrucciem → i k němu se Kateřina chová zle a odmítavě, Petruccio se však nenechá jen tak odradit → Baptista následně slíbje Kateřinu Petrucciovi, a začíná tak boj o Bianku → v majetkových návrzích nad Gremiem vítězí Tranio (převlečený za svého pána - Lucenzia), který si však veškeré jmění vymyslel; **3. DEJSTVÍ:** Lucenzio a Hortenzio učí Bianku čtení a hudbu → oba se o ni ucházejí a hádají se mezi sebou → zároveň se chystá svatba Kateřina a Petruccia, kterého všichni netrpělivě očekávají → když ale dorazí, vypadá jako žebrák → svatba proběhne a Petruccio hned poté spěchá do svého domu → Kateřinu odveze proti její vůli; **4. DEJSTVÍ:** Petruccio po příjezdu neustále křičí na své sluhy a protivně Kateřině nedá ani najíst → mezitím v Padově Hortenzio rezignuje na své snahy o Bianku → Tranio s Lucenziem vysvětlí pravdu Biance → Tranio přemluví pocestného Skolometu, aby předstíral, že je Lucenziův bohatý otec, a pomohl přesvědčit Biančina otce Baptistu → hladovou Kateřinu mezitím provokuje Petrucciův sluha, ale žádná jídlo jí nedonese → jídlo přinese až Petruccio, ale ani on nenechá Kateřinu jít do sníst → nechá ji také předvést šaty a šperky → ty, které se Kateřině líbí, jí však odmítá pořídit → nakonec se do Padovy vracejí v prostém oblečení → v Padově Tranio (stále převlečený za Lucenzia) představuje Baptistovi Skolometu jako Lucenziova otce → ten Baptistovi potvrzuje, že disponuje majetkem, který převlečený Tranio nasliboval → Baptista mu uvěří a souhlasí se svatbou Bianky a Lucenzia (stále převlečeného Trania) → Petruccio s Kateřinou potkávají po cestě do Padovy skutečného Vincenzia (Lucenziova otce) a berou ho s sebou → Petrucciovi se konečně podaří donutit hladovou a zoufalou Kateřinu, aby ho poslouchala; **5. DEJSTVÍ:** před Lucenziovým domem probíhají oslavy svatby Bianky a Lucenzia → Petruccio s Kateřinou zůstávají stranou, zato pravý Vincenzio (otec Lucenzia) se snaží dostat dovnitř → tam ho nechce pustit Skolomet (fašenský Lucenzio) a dokonce pravého Lucenzia obviňuje, že se za něj vydává → Baptista už málem nechá Vincenzia zavřít, když vystoupí jeho syn Lucenzio a všechno vysvětlí → všichni svatebčané se baví → když z hostiny odejdou ženy, muži se začnou bavit o jejich poslušnosti a vsadí se, že právě ta jejich je neposlušnější → sám Baptista spolu s dalšími sází proti Petrucciovi → následně pošlou pro své ženy a Petrucciova Kateřina jako jediná bez protestů přijde, dělá vše, co Petruccio řekne, a také se ho zastává a ctí jeho názory → všichni uznávají, jak dokonale Petruccio Kateřinu zkrotil

Kompozice, prostor a čas: hra je rozdělena na předeheru + 5 dějství (jednání); Itálie (město Padova, Petrucciův venkovský dům); zřejmé autorova současnost (přelom 16. a 17. stol.)	Inszenace: mnoho divadelních inscenací po celém světě - u nás např. v Městském divadle v Brně (2011)
---	--

LITERÁRNÍ HISTORIE - společensko-historické pozadí vzniku

Politická situace (mocenské konflikty, aj.):
v Anglii vládné slavná královna Alžběta I. (1558-1603) = poslední angl. panovník z rodu Tudorovců; po její smrti (1603) se vlády ujmají Stuartovci, konkrétně skotský král Jakub I.; náboženské války ve Francii (1562-1598); anglo-španělské války (1585-1604)

Kontext dalších druhů umění:
v Itálii již dozrívá vrcholná renesance, postupně se začíná rozvíjet manýrismus a po něm i baroko; v Anglii stále probíhá tzv. anglická renesance*; FILOZOFIE: Francis Bacon; MALÍŘSTVÍ: Nicholas Hilliard, El Greco (manýrismus); HUDBA: William Byrd (angl. renesanční hud. skladatel); ARCHITEKTURA: v Anglii renesanční architektura později (Hardwick Hall), stavby až do 18. stol.

AUTOR - život autora:
William Shakespeare (1564-1616) – angl. básník, dramatik a divadelní herec; **klíčová postava evropského dramatu, anglický národní básník** a člen Královské divadelní společnosti; nar. se ve Stratfordu nad Avonou do poměrně bohaté rodiny (otec úspěšný rukavičkář a radní, matka dcerou velkostatkaře) → gymnázium ve Stratfordu → brzy svatba s Anne Hathawayovou → 3 děti, poté odchod do Londýna → **od r. 1591 1. období jeho tvorby (hl. komedie a historická dramata z angl. dějin)** → divadelní kariéra → tvorba a herectví v divadle Globe → pokračování lit. tvorby → brzy se finančně zajišťuje a r. 1597 kupuje druhý největší dům v rodném Stratfordu → **od r. 1601 2. období jeho tvorby (rozčarování a zklamání nad společností = začátek tvorby tragédií a sonetů)** → stává se velice známým → po r. 1611 postupně přestává psát a vrací se do Stratfordu k ženě a dětem → **kolem r. 1608 začíná poslední - 3. období jeho tvorby - charakteristické jeho odchodem do ústraní** → smíruje se se životem, jeho díla z této doby nesou prvky komedie i tragédie (tzv. romance) → r. 1613 vytvořel divadlo Globe → Shakespeare umírá r. 1616; ZAJÍMAVOSTI: napsal celkem 39 divadelních her, 154 sonetů, 2 dlouhé epické básně aj.; již za jeho života se vedly diskuse o autorství jeho děl, které přetrvaly až do současnosti (údajně nemohl být schopen vytvořit tolik děl za tak krátké období); ve své době byl kritizován ostatními (akademicky vzdělanými) dramatiky

Živly na dané dílo: snaha o hodnocení aktuálních společenských témat; italská commedia dell' arte*	Živly na jeho tvorbu: antika - antické příběhy a antičtí autoři (např. Publius Ovidius Naso); commedia dell' arte*; smrt syna v 11letého letech (pesimismus a tragičnost ve 2. období jeho tvorby)
--	--

Další autorova tvorba:
TRAGÉDIE*: *Titus Andronicus*, *Julius Caesar*, *Hamlet* (hra o pomstě); *Othello*; *Macbeth*; *Král Lear*; *Romeo a Julie* (asi nejslavnější autorova hra - o tragické lásce a zbytečné nenávisti); *Antoniou a Kleopatru*; KOMEDIE*: *Sen noci svatojánské*; *Kupec benátský*; *Mnoho povyku pro nic*; *Veselé paníčky windsorské*; *Jak se vám líbí*; *Večer tříkrálový*; POÉZIE: *Venuše a Adonis*; *Sonety*; HISTOR. HRY: *Richard III.*; *Jindřich V.*; *Jindřich VIII.*; POHÁDKOVÉ HRY (ROMANCE): *Zimní pohádka*; *Pericles*
Inspirace daným literárním dílem (film, dramatizace, aj.):
FILM: *Zkrocení zlé ženy* (lt. film: 1967) - hraji: Richard Burton, Elizabeth Taylor; *Deset důvodů, proč tě nenávidím* (film USA; 1999) - hl. role: Elizabeth Ledger

LITERÁRNÍ KRITIKA

Dobová kritika díla a její proměny:
dobová literární kritika zřejmě považovala hru za poměrně kontroverzní, což vyústilo i v uvedení jakéhosi pokračování Shakespearovým následovníkem Johnem Fletcherem, který vytvořil hru *Zkrocení zlého muže* (zde po smrti Kateřiny prozměnu jiná žena úspěšně "zkrotí" Petruccia)
Aktuálnost tématu a zpracování díla:
téma různých pohledů na roli žen ve společnosti je zajímavé i dnes, byť již mnohem méně aktuální než v době vzniku hry; aktuálnosti zpracování pomáhá jednoduchý děj s humornými zápletkami a čtivým jazykem

komedie - většinou dramatický (divadelní) žánr; vždy má dobrý konec; vyznačuje se humorem; často ytipné (někdy i silně kriticky) hodnotí lidské nedokonalosti a slabosti	
tragédie - forma dramatu (divadelní hry) s převážně vážným obsahem (rozvoj hl. ve starém Řecku a Římě); hl. hrdina je často vystaven konfliktu se svým vlastním osudem a nakonec umírá, často bez zřetelné příčiny či zavinění	jamb - dvouslabičná básnická stopa (1. slabika nepřízvučná, 2. přízvučná)
renesance - umělecký zloha a historická epocha; 14.-17. stol.; zesvětštění (odklon od boha k člověku jako jednotlivci), individualismus, návrat k antice; kolébku bylo italské město Florencie → poté rozvoj po celé Itálii → o něco později i do zbytku Evropy	metafora - přenesení významu na základě vnější podobnosti (<i>zub pily, kapka štěstí,...</i>)
alžbětinské divadlo - rozvoj koncem 16. stol. v Anglii za vlády Alžběty I.; podpora univerzitně vzdělaných dramatiků - Christopher Marlowe, Robert Greene, Thomas Kyd, aj.	inverze - zastaralý slovosled ve větách
commedia dell' arte - divadelní žánr založený na improvizaci; rozkvět v Itálii v období baroka (cca konec 16. stol.-1. pol. 17. stol.)	archaismus - zastaralý jazykový prvek (např. <i>platiti</i> , <i>dýchati</i> , <i>regiment</i> [pluk], <i>ječ</i> [avšak], narozdíl od historismů mohou označovat i skutečnost (věc), která stále existuje
idiom - ustálený viceslovný výraz, jehož význam není možné odvodit z běžných významů slov, která obsahuje; PŘÍKLAD: " <i>Ztratil hlavu.</i> " [nemá zdravý úsudek]	přirovnání - pojmenování na základě srovnání či podobnosti dvou subjektů (<i>studené jako mrámo</i>); často využívá hyperbolu/nadsázku (vědomé zveličování/přehánění)
přifrása - opis, který vystihuje určitý jev pomocí jeho typických znaků (nepojmenovává ho přímo); někdy souvisí s eufemismy (zjemňuje); např. <i>přístroj Celsiův</i> (= teploměr)	epizeuxis - opakování slov po sobě v jednom verši (řádku) či větě
ironie - záměrné vyslovení opaku toho, co si opravdu myslíme	

PETRUCCIO: *Dobrý den, Katko, to je tvé jméno, jak se mi doneslo.*
KATERINA: *To jméno, pane, je nedonošené, jsem Ka-te-ří-na!*
Vyřídte to svým donašečům, ano?
PETRUCCIO: *Jakápak Ka-te-ří-na, Katka jsi. Kačenka, milá, někdy rozkacená, Katka, co umí řádit, jako kat. Pro mě jsi prostě Katka nebo Káča. Ta nejkrásnější Káča, ze všech Káč. Tak poslouchej ty moje kočičko, všude tě tolik chválí, pro tvou mírnost, tvou ctnost a krásu, pro něž není slov, tak napadlo mě, pojmut té za ženu.*
KATERINA: *Případný nápad hodný nápadníka, když vás to pane mohlo napadnout, můžete zase hezky vypadnout!*
PETRUCCIO: *Soupeš tu se mnou, jako s nábytkem.*
KATERINA: *Já? Soupat s vámi? Odsuňte se sám, vy trojnožko!*
PETRUCCIO: *Já a trojnožka? Sední si na mne.*
KATERINA: *Na to jsem moc těžká.*
PETRUCCIO: *Nebo já na tebe?*
KATERINA: *Nejsme lehká, pane.*
PETRUCCIO: *Neboj se, zlato, já tě neobtěžkám.*
KATERINA: *Obtěžujete! Už mi dejte pokoj!*
PETRUCCIO: *I s postýlkou, ty má holubičko, vrkú!*
KATERINA: *Prosim vás, pane, alespoň nevrkejte!*
PETRUCCIO: *Přimo sršíš vtipem, jako sršeň.*
KATERINA: *Dejte si, pane, pozor na žihadlo.*
PETRUCCIO: *Nejlepší bude, když ho vytrhneme!*
KATERINA: *Nevíte, kde ho mám!*
PETRUCCIO: *Kde ty ho máš? Kde vos a má svůj organ bodavý?*
KATERINA: *Tak pozor, pane, já vás popíchám!*
PETRUCCIO: *A čím čarará, čím, čím, čím?*
KATERINA: *Vy jste mi ale pěkný ptáček! Jazykem!*
PETRUCCIO: *Vosím jazykem na pěkného ptáčka? Fuj, jsem přeci šlechtic, urozený pán!*

Základní principy fungování společnosti v dané době:

v Anglii značný ↑ počtu obyv.; odpor spol. vůči katolíkům; postupný zánik feudální sp. (cca 1492-1789); v Evropě velmi silná role dogmatické církve (viz upálení Giordana Bruna r. 1600 mimo jiné za tvrzení, že „*Země není středem vesmíru.*“)

Kontext literárního vývoje:

v rámci anglické renesance* se rozvíjí dramatická tvorba - tzv. alžbětinské divadlo* (Robert Greene (*Příběh zuřivého Rolanda*), Christopher Marlowe (*Masakr v Paříži*), Thomas Kyd (*Španělská tragédie*)), ale také poezie (Edmund Spenser (*Královna víl*))

Jak dílo inspirovalo další vývoj literatury:

i do literatury dílo přineslo nový náhled na ženu a do budoucna tak jistě ovlivnilo množství tohoto typu ženských postav - tj. samostatných a nezávislých na mužích

Dobové vnímání díla a jeho proměny:

hra byla v době uvedení velmi populární, ovšem také značně kontroverzní

Srovnání s vybraným literárním dílem:

George Bernard Shaw - *Pygmalion* (hra z poč. 20. stol. s podobnou, mužem dosaženou změnou ženského chování)